

I N F O R M A C E O C H A R T Ě 7 7

druhé mimořádné číslo ročníku 1986 - listopad 1986 - ročník devátý

Evropská síť pro dialog Východ-Západ:

U V É S T H E L S I N S K É D O H O D Y V Ž I V O T

Memorandum určené občanům, skupinám a vládám všech zemí KBSE

Vypracováno u příležitosti vídeňského následného jednání KBSE.

Informace o Chartě 77 vydává nezávislá redakční skupina signatářů Charty 77.

Petr U h 1 , Anglická 8, Praha 2 - Vinohrady

U V O D

Podnět k napsání tohoto memoranda dala Evropská síť pro dialog Východ-Západ, která byla ustavena roku 1984 v Perugii, aby podporovala výměnu názorů a zkušeností i společné akce ve volné spolupráci mezi skupinami mírového hnutí na Západě a nezávislými skupinami, iniciativami a jednotlivci na Východě.

Závažný impuls k tomuto společnému dokumentu vyšel z Pražské výzvy, vydané v roce 1985 čs. iniciativou pro lidská práva Chartou 77. Pražská výzva, adresovaná 4. konventu za evropské jaderné odzbrojení v Amsterodamu, zdůrazňuje důležitost procesu KBSE pro překonání rozdělení Evropy.

Téměř celoroční práce na textu, který předkládáme, se zúčastnily skupiny a jednotlivci ze zhruba patnácti zemí Východu i Západu. V průběhu dlouhých a někdy obtížných diskusí mezi lidmi s podstatně rozdílnými názory a prioritami bylo nakonec dosaženo dohody o určitém počtu společných myšlenek a požadavků; tento proces přinesl sblížení stanovisek a vzájemné poučení.

Memorandum není a nechce být úplným programem společné strategie, nýbrž se snaží prohloubit a rozšířit celoevropskou debatu a navrhnout některé praktické kroky k obsáhléjšímu uvolnění. V tomto smyslu by měl tento text vyvolat podněty k novému kolu diskuse v rámci dialogu Východ-Západ.

Je samozřejmé, že podpora tohoto dokumentu neznamená nutně souhlas s každou podrobností textu, ale že má být považována za podporu jeho obecného zaměření a hlavních pozadavků.

Evropská síť pro dialog Východ-Západ

Závěrečný dokument Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě byl podepsán v Helsinkách před jedenácti lety, avšak nás kontinent není dnes bezpečnější než v roce 1975 a spolupráce je nadále ohrožena politikou konfrontace. Mnohé ze závazků, jež vlády v Helsinkách převzaly, zůstaly na papíře. Militarizace společnosti pokračuje. Komunikaci mezi Východem a Západem se nadále staví do cesty mnoho překážek. Východ i Západ se stále ještě navzájem vypodobňují jako nepřátelé, což také ohrožuje mír. V mnoha zemích KBSE dodnes neexistují základní lidská práva.

Lidé v rozdělené Evropě mají životní zájem na tom, aby helsinský proces přinesl hmatatelné výsledky. Jako občané zemí KBSE předkládáme v tomto memorandu některé vlastní myšlenky a návrhy, a to jak veřejnosti, tak i zástupcům vlád, kteří se v listopadu 1986 sejdou ve Vídni na následném setkání KBSE ve Vídni. Činíme tak jako lidé oprávnění jednat ve smyslu helsinských dohod, které výslově označují spolupráci mezi jednotlivci, skupinami a společenstvími za důležitý příspěvek k dosažení cílů, vyhlášených v Helsinkách.

Považujeme všechny tři "koše" helsinského Závěrečného aktu za vzájemně závislé. Rozhodné odmítáme jakoukoli snahu stavět mír do protikladu ke svobodě a naopak. Trvalé uvolnění nelze vykoupit snižováním významu otázky občanských svobod a lidských [politických i sociálních] práv. Míru a bezpečnosti, uvolnění a spolupráce, základních práv a sebeurčení národů je nutno dosáhnout v celku. Nezdá se kterečkoli z těchto oblastí působí záporně na všechny ostatní.

Uvědomujeme si, že helsinské dohody neposkytují uspokojivou odpověď na některé nejnáležitější problémy dneška, jako je stále se prohlubující propast mezi bohatými průmyslovými státy a většinou zemí třetího světa, jako je hrozící destrukce našich přírodních zdrojů nebo zhoubné důsledky některých forem průmyslového a technického pokroku. Přestože zde nemůžeme o těchto otázkách pojednat dopodrobna, jsou pro nás nezbytným východiskem k úvahám i k politické činnosti v rámci procesu KBSE.

Uplynulá léta rozvíjejících se styků mezi nezávislými a autonomními skupinami a jednotlivci na Východě i Západě - tato naše společná zkušenosť v rozvíjení dialogu zdola nás posílila v přesvědčení, že k oživení procesu KBSE je třeba více iniciativ, návrhů a tlaku ze strany občanů a nevládních organizací.

Podle našeho názoru musíme vytvořit nové pojetí politiky uvolnění, do něhož by patřily tyto prvky:

"Národy a vlády všech zemí KBSE musí uznat svou odpovědnost za řešení nejnáležitějších problémů našeho světadílu. Evropane již nesmějí spolehat na to, že za ně vše vyřeší supervelmoci a vyjednávání mezi bloky; místo toho by se měly snažit vyvíjet vlastní iniciativy a posilovat existující snahy o pluralitu ve vztazích mezi státy na Východě i Západě."

"Aby politika uvolnění dosáhla trvalých výsledků, musí mít pevnou základnu nejen na vládní úrovni, ale i uvnitř společnosti. Kontakty na základní úrovni a společné akce skupin a jednotlivců na obou stranách hranic mohou rozložit vazby studené války a připravit půdu pro "horký mír". Oficiální politika uvolnění by mohla a měla vytvořit možnosti podporující takový proces "uvolnění zdola".

Stabilita v mezinárodních vztazích závisí rovněž na nezávislém a demokratickém rozvoji společnosti a takový rozvoj je nutný a naléhavý. Mír na našem kontinentě může být zajištěn jen tehdy, bude-li to mír demokratický, opírající se o občanské svobody a společenskou spravedlnost, a budou-li ho upřímně podporovat a hájit občané v celé Evropě. Podle našeho názoru tvoří dodržování základních občanských práv [jako jsou svoboda myšlení a svědomí, svoboda shromažďování a sdružování, svoboda informací] trvalou podmínu k tomu,

"aby mohla společnost reagovat na životně důležité problémy a vykonávat demokratickou kontrolu nad vládou;

"aby komunikování, spolupráce a všechny formy výměny mezi Východem a Západem se staly účinnější;

"aby se přiblížila reálná naděje na odzbrojení a na trvalý a demokratický mír na našem kontinentě.

Odvraťení války v Evropě je samozřejmě nutná podmínka pokroku v kterekoli oblasti.

Odmítáme používání vojenské nebo polovojenské síly či akce tajných služeb k odvrácení společenských změn v zemi, stejně jako zasahování letových sil anebo hrobu takového zasahování do vnitřních záležitostí jiných zemí. Zároveň se silně přimlouváme za solidaritu překračující hranice, vzájemnou podporu a spolupráci mezi lidmi a skupinami ustanovenými o míru, občanské svobody, odborová práva, sociální spravedlnost, emancipaci žen a ekologické cíle. Podle nás jsou takové formy činnosti podstatným přínosem k našemu společenstvu úsilí o vybudování nové mirové a demokratické Evropy.

UVOLNĚNÍ ZDOLA

Vzájemnou důvěru uelze nastolit pouhou činností vlád. Musí být rovněž vytvořena mezi občany. Proto by se měli všechni, kdo chtějí zastávat zásady vyhlášené v Helsinkách, nejenom snažit aktivně působit na veřejné mírnění, aby činilo nátlak na své vlády; měli by rovněž uvažovat, co mohou sami udělit pro rozvoj uvolnění zdola a jak mohou sami stavět mosty přes příkop, jenž dělí nás světadíl.

Čtyřicetileté oddělení a život ve zcela rozdílné realitě spůsobily mezi Evropany na obou stranách příkopu hluboké vzájemné odcizení. Dokonce i zeměpisné pojmy jako by nabyla jiného významu. Lidé na Západě často mluví o "Evropě", když ve skutečnosti méně členské státy Evropského hospodářského společenství. Na druhé straně se používá pojmu jako "Východ" a "Západ" dosti volně a pouze v politickém myšlení. Země, jež zeměpisně i podle svých politických a kulturních tradic patří spíš do střední Evropy než do východní, shledávají, že jsou považovány za součást "Východu".

Aby lidé ze všech částí tohoto kontinentu opět našli společnou půdu a obnovili si celoevropský kontext zkušeností a výhledů, měli by se co nejčastěji scházet a hovořit spolu. Je mnoho způsobů, jak prohlubovat kontakty, jakmile jsou už navázány: individuální poprvé a vzájemná korespondence; výměny žáků a studentů, jakž i výměny vědecké, kulturní a sportovní; vzájemné návštěvy organizací mládežnických, profesionálních, odborářských, církevních a nejrůznějších souborů populární hudby; a také družba mezi městy. Mnoho z toho se dá uspořádat mimo oficiální programy nebo navíc k nim. Představitelé politických stran, odborů, církve a jiných institucí na Západě by měli využívat příležitosti návštěv ve východní Evropě k setkáním nejen se zástupci oficiálních či polooficiálních organizací a institucí, ale i s aktivisty nezávislých skupin. Mezi nezávislými a autonomními skupinami na jedné straně a všemi organizacemi a institucemi, které mají na Východě oficiální či polooficiální ráz, je ovšem zásadní rozdíl.

Máme zato, ze rozšírovat a prohlubovat dialog a spolupráci mezi nezávislými a autonomními skupinami na Východě i Západě, pracujícími pro mír, v oblasti lidských práv a ekologie má mimorádný význam. Existence a činnost těchto skupin tvoří nezbytný přispěvek ke spolupráci zdola.

Zadáme, aby se všem takovým skupinám ve všech zemích KBSE dostalo práva na narušenou činnost. To zahrnuje i právo vymanovat si zkušenosti s obdobnými skupinami za kterýmikoliv hranicemi, právo účastnit se mezinárodních schůzek a konferencí a možnost pořádat i přes hranice akce ve prospěch míru a ochranu životního prostředí. Necht lidi, kteří se věnují nejrůznějším formám činnosti na základní úrovni vědě, že mohou podítat a naši činnou podporou a solidaritou, kdykoli jsou vystaveni represi.

Jako konkrétní kroky k podpoře uvolnění zdola doporučujeme:

• Zřídit fond založený a spravovaný nevládními skupinami a organizacemi, kterým by se podporovaly východozápadní prázdninové tábory pro mladé lidí se společnými zájmy, jako jsou hudba, sport, ekologie, studium stejného jazyka apod.

• Zřídit nevládní kontrolní agenturu (angl. "monitoring agency" - posl. překl.), jak ji deponuje KBSE, jež by trvale analyzovala činnost a průběh procesu KBSE a předkládala konkrétní návrhy. Táhová agentura by se měla skládat z představitelů národních i mezinárodních ustav pro mírový výzkum a jiných příslušníků vědeckých institucí, a dále ze zástupců širokého souboru skupin, angažujících se pro mír, občanská práva i jiných občanských skupin na Východě i Západě, a měla by být schopna oprít se o široký aktivní odborníků na všech příslušných oblastech.

EVROPSKÁ BEZPEČNOST

Mír je víc než to, že není válka. Trvalého míru může být dosaženo jen tehdy, bude-li překonán různý politické, hospodářské a společenské příčiny agresy a násilí v mezinárodních vztazích i ve vnitřních poměrech států. Předpoklady k dosažení tohoto cíle by vytvořila obecná demokratizace států i společnosti. Patří k ní existence kritického veřejného mínění způsobilého vykonávat účinnou kontrolu nad všemi oblastmi vojenské a bezpečnostní politiky.

Všechny samé KBSE mají společný zájem na bezpečnosti; tento zájem bude prosazován tím více, čím více budou obecné všech částí našeho kontinentu považovat mír za svou osobní věc a snažit se ovlivňovat vlády, instituce a politické strany. Když je osud celé Evropy a dokonce všeho lidstva v sázce, mají národy a vlády zemí ohrozených jaderou skásovou morální právo i povinnost vyvinout všechno myslitelné politické úsilí, aby zasáhly do rozhodování v této oblasti.

Přiblížovat se stabilnímu mírovému pořádku předpokládá odmítat hlavní tese nynějších bezpečnostních doktrín. Mnohé vlády a mnozí politikové tvrdí, že jaderou válku nelze odvrátit jen tak, že se na ni připravujeme. Domníváme se, že to je nezodpovědná argumentace. Doktrína jaderného zastrašení, vyznávaná na obou stranách, je hybnou silou probíhajících závodů ve zbrojení. Trvalý mír nemůže být založen na hrozbe vzájemného zničení.

K odstranění vážného nebezpečí daného současné situaci nestačí pouhá opatření ke kontrole zbrojení. Má-li bezpečnost v Evropě spočívat na pevně základně, je třeba drastický zmenšit možství zbraní všech druhů soustředěných na našem kontinentě. K tomu je nutno především podstatně zmenšit arzenály supervelmočí, ale také Francie a Británie

s jejich jaderným potenciálem; vůbec každá země KBSE musí být ochotna přispět ke všeobecnému procesu odzbrojení. Rozhodně odmítáme jakoukoli představu o vutvorení západní Evropy jako třetí vojenské a dokonce jaderné supervelmoci. To by jen zvědšilo nebezpečí, jež hrozí našemu světadílu, a prohloubilo by příkop, který ho dělí.

Podle našeho názoru může bezpečnost vyplynout jedině z uznání, že zajistit mír je společný úkol, na němž musí vlády a národy všech zemí KBSE spolupracovat jako rovnoprávní partneři. Aby tento úkol zvládly, je zapotřebí celého souboru vzájemně propojených opatření na politické a vojenské úrovni, opatření k podpoře uvolnění shora i zdola, k zabránění závodům v kosmickém zbrojení a ke snížování výzbroje na všecky úrovních zbraní jaderných, chemických, biologických i konvenčních, dohod o snížení stavu vojsk a o drastickém zmenšení vývozu zbraní. Je mimořádně důležité, aby byla ustavena spolehlivá a demokratická kontrola a inspekce všech těchto opatření.

Aby lidé na Východě i Západě, chtející vystupovat ve prospěch míru, si vše lépe ujasnili a přestali myslit jen v pojmech rovnováhy vojenské síly, doporučujeme, aby uvažovali o možnostech přesné zvázených a omezených jednostranných odzbrojovacích kroků a o možnostech různých opatření k nastolení důvěry. Zároveň by bylo třeba zkoumat možnosti různých forem ryze obranných vojenských strategií.

Uvádíme nyní některé kroky mírové politiky v naději, že vlády a politici je uznají pro počátek za schůdné a že je - jakož i další podobné kroky ve stejném duchu - uskuteční. Takové uskutečnění bude ve značné míře záviset na angažovanosti a mobilizaci občanů na Východě a i Západě:

¶ Stažení a demontáž všech raket středního doletu a všech systémů jaderných zbraní o krátké době varování, instalovaných v Evropě nebo zamířených na evropské cíle.

¶ Obsáhlá smlouva o zákazu jaderných zkoušek podepsaná všemi zeměmi KBSE.

¶ Úplný zákaz výroby a skladování chemických, biologických a ekologických zbraní v Evropě a kdekoliv jinde na světě.

¶ Zřízení pásem bez jaderných zbraní, a to bez náhrady zbraněmi konvenčními.

¶ Dohoda všech zemí KBSE, že proporcionalně sníží své vojenské výdaje. Taktéž ušetření prostředky by měly plynout do společného fondu KBSE na finančování projektů, týkajících se zejména zemí třetího světa.

¶ Oficiální zveřejování vojenských rozpočtů, úplné a pravidelné informace o všechném vojenském plánování, jakož i o výdajích východních i západních zemí v rámci obou systémů vojenských paktů.

¶ Kampane na Východě i Západě proti všem formám militarizace vlastních zemí. Zrušení vojenské přípravy na středních a vysokých školách +!, i polovojenské výchovy. Iniciativy k všeobecné výchově k míru a k nezávislému výzkumu o míru.

¶ Zkrácení povinné vojenské služby na nanejvýše jeden rok ve všech zemích KBSE. Uznání práva odmítnutou vojenskou službu z důvodu svědomí ve všech zemích KBSE jako základního lidského práva. Zavedení alternativní občanské služby.

Činnost usilující o prosazení kteréhokoli z těchto požávků musí být ve všech zemích KBSE uznána jako základní demokratické právo.

LIDSKA PRAVA

Občanské svobody a základní politická práva jako svoboda myšlení a svědomí, svoboda shromažďovací a sdružovací i svoboda informací jsou zaručeny v ústavách všech zemí KBSE a byly potvrzeny v helsinských dohodách. Presto se tato práva v konkrétní praxi mnoha zemí KBSE často plní jen ve velmi omezeném rozsahu anebo se neplní vůbec.

V parlamentních demokraticích západní Evropy se občanské svobody a základní politická práva zpravidla respektují. Presto dochází v řadě těchto zemí k opětovným pokusům tato práva porušovat a demokracii odbourávat. Projevují se snahy o přechod ke státu "všeobecného dozoru" (angl. "surveillance State" - pozn. prekl.). Z rádného procesu demokratického rozhodování je vynato mnoho důležitých politických, hospodářských a hlavně vojenských otázek. Oficiální instituce i značná část obyvatelstva často diskriminuje cizince, kteří v těchto zemích žijí a pracují. Stále větší počet lidí i skupin je vytlačován na okraj společnosti.

Ve východní polovině Evropy lidé zpravidla nemají možnost čelit tomu, že se základní práva, která jim jsou formálně přiznána, dodržují jen nedostatečně anebo se nedodržují vůbec; tím méně pak disponují oficiálně uznanými prostředky k vyjádření svých nejvlastnějších požadavků, zájmů a cílů, anebo k vykonávání demokratické kontroly nad těmi, kdo jsou u moci. Tento stav vede ke stálé nespokojenosti s poměry a vytváří uvnitř společnosti trvalý zdroj napětí, které působí nepríznivě na vztahy mezi Východem a Západem. To vše představuje překážku v procesu účinného uvolňování.

Podle našeho názoru je úsilí o občanské svobody a společenská práva nejen morálním závazkem pro každého, kdo si cení lidskou důstojnost a demokratické ideály, ale rovněž politickou nutností, chceme-li vytvořit podmínky pro skutečně stabilní, trvalý a demokratický mír.

V uplatňování základních práv odmítáme jakoukoli dvojí míru pro Východ a Západ a požadujeme, aby byl ve všech zemích KBSE důsledně dodržován celý soubor lidských práv, vyjmenovaných v helsinském 74věrečném aktu a v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech jakož i v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. To zahrnuje i práva ustavovat nezávislé odborové organizace a svobodně vyznávat náboženské přesvědčení. Navíc považujeme za účelné vyslovit požadavky pro nejbližší budoucnost, jež by měly být splněny jako první a naléhavé; patří k nim:

¶ Svoboda cestovat do všech zemí KBSE bez víz a bez nutnosti opatřovat si zvláštní povolení výjezdu z vlastní země, včetně práva vrátit se. Zádné omezení styku s cizinci.

¶ Právo všech občanů všech zemí KBSE na emigraci beze ztráty osobního majetku a bez diskriminace či povinnosti zaplatit vysoké výkupné pod zámkou náhrady za školní výchovu nebo odbornou průpravu.

¶ Připuštění existence nezávislého vydavatelského a publikačního sektoru.

¶ Zádne omezení přepravování knih, zvukových záznamů, videozáznamů, časopisů atd. přes hranice, pokud jsou osobním majetkem cestujícího.

¶ Právo národních a etnických menšin na vlastní školy, autonomní kulturní činnost a spravedlivé zastoupení ve všech veřejných funkcích.

¶ Přiznání statusu politického vězne osobám odsouzeným za výkon jejich politických práv nebo za projev jejich politického přesvědčení.

¶ Okamžité propuštění všech politických vězňů, kteří v politické činnosti neužili ani nepropagovali jakoukoli formu násilí.

¶ Zrušení jakýchkoli zákazů zaměstnání ("Berufsverbote"), jež platí v mnoha zemích Východu i Západu, a zastavení praxe, uplatňované na Východě, kdy za pouhou nezaměstnanost, způsobenou různými politickými i nepolitickými přičinami, jsou lidé vězněni.

¶ Zrušení trestu smrti ve všech zemích KBSE.

Navíc doporučujeme ustanovení celoevropské komise pro lidská práva, k níž by měli právo se odvolat občané všech zemí KBSE i lidé z jiných světadílů v zemích KBSE žijící, jestliže by byli usoudili, že jejich základních práv nebylo dbáno.

HOSPODÁŘSKÁ A EKOLOGICKÁ SPOLUPRÁCE

Země na Východě i na Západě bez rozdílu společenského zřízení usilují dnes o definen- covaný, kvantitativní hospodářský růst. Je to jakoby všechny státy měly vmontovány mechanismy, jež napomáhají bezuznemu plýtvání jak přírodními tak technickými a vědeckými zdroji. Jeden z hlavních faktorů plýtvání hmotoumi zdroji i vědeckotechnickými znalostmi jsou pokračující závody ve zbrojení. Přibližně polovina výzkumné práce na Západě, Východě i Jihu se vynakládá na ryze destruktivní účely. Vojenskoprůmyslové komplexy na Východě i na Západě vykonávají silný nátlak na udržování a zrychlování závodů ve zbrojení a stávají se čím dál tím víc převládajícími faktory hospodářského života.

Světové uvolnění a odzbrojení by pomohlo zlepšit hospodářské vztahy mezi Východem a Západem v tradičním smyslu. Avšak na jen to. Vytvořilo by zároveň předpoklady k hospodářské politice potřebné k řešení sociálních a ekologických problémů v zemích KBSE a k poskytování skutečné a účinné pomoci rozvojovým zemím.

Hájí hospodářská činnost sloužit blaho bytu lidí a zlepšovat kvalitu našeho života, musí si JAK Východ tak Západ stanovit nové priority. To vyžaduje nové úsilí, zaměřené k tomu, abychom našli správnou rovnováhu mezi hospodářským růstem, zájmem sociální rovnosti a pětadvaceti ekologie. Hospodářská činnost musí ve své denní praxi brát v úvahu skutečnost, že přírodní zdroje jsou omezené, že musíme své přírodní prostředí patřičně chránit, a že je třeba nově definovat budoucí postavení lidské práce v kontextu technického vývoje. Pokud je nám známo, nedovedl dosud ani jeden ze soupeřících systémů v Evropě navrhnout schůdná řešení všech těchto vážných problémů.

Hospodářské soustavy na Východě i Západě nutně potřebují demokratizaci. Při určování hospodářských priorit se musí víc prosladit sociální potřeby jako je bydlení a bezpečnost práce, vykonávaná na lidských podmínek. Na Západě je prvoradým úkolem zajistit, aby lidé už nemuseli být vytlačováni na okraj společnosti masovou nezaměstnaností. Na Východě je životně důležitým úkolem decentralizovat ekonomiku tak, aby se stala vykonávající a schopnější reagovat na potřeby lidí.

Jáme spíše nedůvěřiví vůči snaze, dnu a všude ve světě převládající, souředit se a mimořádnou energií na rozšíření, okázale a drahe průmyslové a technické projekty, a to za situace, kdy je cílený nedostatek hmotných a lidských zdrojů, jež by uspořádaly uplatnění vědeckotechnického pokroku při nejnáležavějších úkolech jako jsou odstraňení hladu a řešení dalších nejpalcivějších sociálních a ekologických problémů Západu, Východu i Jihu.

Domníváme se, že je nutno přehodnotit jadernou techniku a uvážit vše to, co vyplývá z černobylské katastrofy, jakož i přihlížnout k problematice nešírení jaderných zbraní. Jáme pro to, aby se do provozu neuváděly další jaderné elektrárny a aby byly zastaveny konkrétní a terminované plány postupného, ale urychleného vyřazení jaderné energie. Zejména nezmí dojít k revoji plutoniové ekonomiky, tj. ke stavbě rychlých množicích reaktorů, ani ke komerčnímu zpracování vyhořelého paliva. Zádáme, aby bylo vyvinuto zvýšené úsilí ke snížení jakéhokoliv plýtvání energií a aby byl štědře finančován výzkum alternativních zdrojů energie.

Jáme snažíme se, současným vývojem, který směřuje ke stále větší nerovnosti v obchodních vztazích mezi Východem a Západem. Průmyslové výrobky z Východu u různých příčin stále strácejí podíl na trzích Západu. Ve východním vývozu čím dál tím více převažují suroviny, energie a levná pracovní síly. Technologická propast mezi Západem a Východem se ustavičně prohlubuje. Podle našeho názoru nemůže takový vývoj sloužit dlouhodobým zájmidem žádne země KBSE. Proto by měly dohody o spolupráci mezi EES, EESVO (Evropským sdružením volného obchodu), RVHP a USA pomáhat ke změnování, a nikoliv ke zvětšování strukturálních problémů ve východozápadních hospodářských vztazích.

V zájmu rozšířování hospodářské a ekologické spolupráce mezi Východem a Západem doporučujeme uvážit tyto kroky:

¶ Založení rozvojového fondu KBSE na podporu programů zlepšování hospodářské struktury průmyslu, zemědělství a dopravy v hospodářsky slabých oblastech a na opatření k ochraně životního prostředí.

¶ Urychlené uskutečnění mezinárodní spolupráce v otázkách ochrany životního prostředí, zejména ve snažích o prudké snížení znečistění vzduchu a vod jak uvnitř států tak i v mezinárodním měřítku.

¶ Rozšířování spolupráce mezi Východem a Západem na projektech hospodářské a technické pomoci zemím třetího světa, a to jak v celostátních, tak i dílčích měřítkách.

¶ Svolání fórum KBSE o hospodářské spolupráci a ekologických problémech za účasti jak oficiálních představitelů, tak nezávislých expertů, včetně expertů z občanských skupin a odborových a spotřebitelských organizací.

¶ Ustanovení stálé nezávislé komise - pod záštitou KBSE - jež by zkoumala rozsah a důsledky ekologických škod a navrhovala cíle nejdůležitějších akcí. Všechny údaje, informace a návrhy této komise by se měly bez jakéhokoliv cenzurování uveřejnovat ve všech zemích KBSE.

KULTURNÍ A VĚDECKÁ SPOLUPRÁCE

Evropská identita je založena na kolektivním povědomí společných evropských dějin a kultury. Kořeny této identity sahají mnohem hlouběji než ke kontextu dějinných událostí posledních čtyřiceti let či tohoto století. Evropa znamená tudíž více než západoevropské společenství, více než západní či východní blok.

Evropská civilizace byla zbudována na pluralitě kultur vnitroevropských i momoevropských. A přesto Evropa často neprojevila úctu k jiným kulturám a násilně vnuutila jiným částem světa svou viastní civilizaci. Dnes mají Evropané povinnost se výlučnemu a ego-centrickému pojetí identity vyhnout.

K četným prvkům, z nichž se skladá kulturní dědictví sdílené všemi Evropy, patří antická a židovsko-křesťanská tradice, římské právo, ideje osvícenství i liberální, demokratické a socialistické myšlení. Evropská kultura je nedílně spjatá s pojmem svobody jednotlivce a občanské společnosti rozdílné od státu. Tento pojem je důležitou podmínkou, aby se mohli občané plně angažovat a hlásit k odpovědnosti za vývoj celé společnosti.

Součást společné historie evropských národů a tím i jejich kolektivního povědomí jsou také zkušenosti spojené s útlakem, válkami a zkázou. Výsledkem této sdílené historie je odpor k další válce na evropské půdě, touha po soužití na tomto kontinentě ve spolupráci a rovněž vzrůstající vědomí, že taková spolupráce nutně vyžaduje úctu k lidským právům, jak občanským, tak sociálně-ekonomickým.

Evropská kultura je vyrazem společných dějin prozitych národy tohoto světadílu, zklamaných nadějí a mnoha nesplněných slibů. Kulturní činnost může připravit duchovní a intelektuální půdu k tomu, aby z konfronatce Evropanů s jejich historií vzešlo spojení, hledající společnou budoucnost.

Mnozí Západoevropani mají sklon cítit se i v kulturní oblasti především příslušníky atlantického společenství. V posledních desetiletích reagovali na soustavné pokusy izolovat národy ve východní polovině kontinentu od kulturního života druhé poloviny Západoevropské překonat svůj lhostejný postoj, odstranit vše, co brání poznání kultury jejich SpoluEvropanů a poskytnout jim plnou podporu.

Helsinské dohody a pozdější dohody KBSE vytvořily určitý užitečný rámec pro kulturní výměnu mezi Východem a Západem, který je třeba rozvíjet dál. Je mimořádně důležité vytvářet prostor pro nezávislou kulturní a vědeckou činnost. Všichni, kdo pracují v této oblasti, by se měli snazit rozvíjet samostatné svoje vztahy a formy spolupráce uvnitř svých zemí i přes hranice.

Jako účelne kroky pro nejbližší budoucnost doporučujeme:

¶ Zřízení celoevropské kulturní nadace k podpoře kulturní výměny na všech úrovních a k organizování společných akcí jako jsou výstavy, filmové a divadelní festivaly a literární kolokvia. Aktivní účast umělců a spisovatelů v rámci takové kulturní nadace by měla být zaručena.

¶ Dvojstranné a mnohostranné dohody k usnadnění studia evropských jazyků a literatur. Poskytnutí prostředků na překlady a šíření literatur menších evropských národů. Založení Evropské knihovny, jež by pravidelně vydávala, současně na Východě i na Západě, významná díla všech evropských literatur.

¶ Zrušení jakýchkoli forem cenzury tam, kde jscu, a to zejména u vědeckých a kulturních děl. Volný přístup k zahraniční vědecké literatuře i beletrie ve všech knihovnách.

¶ Výměna televizních a rozhlasových pořadů a svobodná výměna knih a časopisů mezi všemi zeměmi KBSE.

¶ Společné vědecké a publicistické projekty pomáhající studovat a překonávat předsudky a pojmy nepřátelství; mimo jine další činnost již existujících společných komisi pro učebnice a jine učební pomůcky a ustavování dalších takových komisi.

¶ Výměnné programy KBSE pro vědecké a pedagogické pracovníky. Druzební svazky mezi vědeckými a kulturními institucemi východní a západní Evropy, přičemž by měly být nejen dovoleny, ale i podporovány neoficiální a autonomní iniciativy.

EVROPA, JAKOU SI PŘEDSTAVUJEME

Přestože se o helsinských dohodách často tvrdí, že potvrzujují status quo v Evropě, nezvěnují ve svém znění nebo duchu dvoupolový model ani strukturu mocenských bloků. Tyto dohody sice potvrzuji územní status quo v Evropě a zavrhuji užití síly v mezinárodních vztazích, avšak ponechávají otevřené dveře k mirovým a postupným změnám směrem k pluralitní Evropě, jež by překonala blokovou strukturu. Na cestě ven z krunýře bipolarity mohou neutrální a nezúčastněné země, jejichž návrhy a podněty podstatně napomohly procesu KBSE, sehrát mimořádně významnou úlohu.

Zda zůstane budoucnost Evropy uzavřena do bipolární svěrací kazajky nebo zda se našemu světadílu podaří postupně se od téhoto omezení oprostit, to závisí ve značné míře na vůli a schopnosti Evropanů z Východu i Západu jasně vyjádřit své zájmy vůči supervelmocem i zájmy na politických a občanských změnách uvnitř samotných supervelmcí. Uvědomujeme si, že Evropu, o kterou nám jde, nelze vybudovat v konfrontaci s USA nebo s SSSR a nelze ji vybudovat ani s jejich vyloučením, nýbrž jediným úsilím všech zemí KBSE. Národy a vlády tohoto kontinentu musejí hledat schůdné kompromisy s oběma vedoucími mocnostmi.

Má-li se takový dlouhodobý záměr stát reálnou alternativou ke statu quo, máme-li radikalizovat helsinský proces tisk, aby se stal součástí obsáhlého demokratického programu, pak jsme nutenci se postavit proti těm prvkům supervelmocenské politiky, které jsou v rozporu s právem zemí na sebeurčení. Všechny demokratické organizace jakož i nezávislá hnutí, občanské iniciativy a skupiny na Východě i Západě by mely zámerne podrobit supervelmoci tlaku, aby se přestaly chovat hegemonicky a začaly jednat jako demokratičtí partneri.

Evropa, jakou si představujeme, by se skládala z národů a států ochotných žít spolu jako dobrí sousedi. Byla by to Evropa, kde by všechny národy mely možnost uspořádat svoje vzájemné vztahy i své vnitropolitické, hospodářské a kulturní záležitosti demokraticky a podle vlastní volby. V průběhu takového vývoje by mely oba německé státy poskytnout podněty, podporující jak všeobecný proces uvolnění tak i pozitivní změny ve svých vzájemných vztazích. Mělo by být jasné, že německá otázka je otázkou evropskou a že tudíž jakákoli snaha řešit ji by měla být součástí demokratického programu překonání blokové struktury v Evropě.

Evropa, jakou si představujeme, bude čerpat sílu ze své vnitřní demokracie a měla by být schopna sehrát důležitou úlohu v mezinárodní politice. Zejména potřebuje najít způsob, jak změnit vztahy mezi Severem a Jihem a udávat krok na cestě k politické rovnosti a ekonomické spravedlnosti v jednání s třetím světem. Taková Evropa by odmítala jakoukoli formu vojenské intervence, jako jsou například nynější akce USA ve Střední Americe nebo sovětský vpád do Afghánistánu.

Přejeme si, aby politici i veřejnost zkoumaly veškeré možnosti, jak připravit půdu pro pluralitní, demokratické a mírové společenství evropských států, jednajících jako rovnoprávní partneři, a zejména aby uvážily následující soubor myšlenek a opatření:

¶ Podporovat a rozšiřovat soustavný a rozsáhlý politický dialog mezi Východem a Západem na všech úrovních, který ve svém prvním stadiu pomůže překonat krizi helsinského procesu.

¶ Věnovat plnou podporu všem opatřením, jejichž účelem je snížit napětí mezi supervelmocemi a posílit uvolnění a vzájemnou důvěru mezi nimi; pomocí zmarit účinek jakýchkoli agresivních postojů supervelmcí, a zejména podporovat všude tam, kde je toho třeba, demokratizaci všech forem jejich politiky.

¶ Vytvořit systém politické, hospodářské a kulturní spolupráce všech zemí KBSE daleko překračující nynější ekonomicko-politická společenství na Východě i Západě.

¶ Podstatně omezit a nakonec úplně stáhnout všeckou cizí vojenskou výzbroj a cizí vojska ze všech evropských zemí, včetně zrušení všech cizích vojenských základen a zařízení.

¶ Rozpustit NATO a Varšavskou smlouvu a zrušit všechny ostatní dvojstranné a vícestranné vojenské smluvy mezi zeměmi KBSE. To může být podstatným krokem na cestě k společnému bezpečnostnímu systému a přispěje k překonání rozdělení Evropy.

¶ Dát Evropě mírovou ústavu založenou na plném respektování práva všech národů na sebeurčení a učinit z deseti základních zásad vyhlášených v helsinských dohodách politickou realitu, zaručenou mezinárodně právně platnou smlouvou.

+|Pozn.red.: Proti této formulaci se ozvaly v Československu námitky; bylo navrženo doplnit text o větu: "Této formulace však nesmí být použito jako argumentu pro faktické prodloužení základní vojenské služby absolventů vysokých škol."

[Překlad VT, Londýn; revidováno]

Text memoranda "Uvést helsinské dohody v život" byl připravován různými mírovými skupinami, občanskými iniciativami, hnutími i jednotlivci z Východu i Západu. Diskuse se zúčastnili i lidé v Československu, především v prostředí Charty 77. Připomíneme v této souvislosti dokument Charty 77 č.13 z letošního roku [viz Info o Ch 77-6-86], který obsahuje vyjádření mluvčích Charty 77; přílohou tohoto dokumentu je potom skupinové vyjádření více než 40 čs. občanů (převážně signatářů Charty 77), jímž se reaguje na první návrh memoranda. Čs. signatáři pozdějšího vídenského memoranda přispěli rovněž k úpravám textu v dalších fázích diskuse. (Srvn.např.informaci o třetí verzi memoranda v Info o Ch 77-9-86.)

Dne 3. listopadu 1986 bylo memorandum předloženo na tiskové konferenci ve Vídni, konané v předečet zahájení následné schůzky delegací států - účastníků KBSE. Na konferenci, o niž byl mezi novináři mimofárný zájem, promluvili o významu cele iniciativy Johann Strasser, poslanec SPD ve Spolkovém sněmu NSR, který je členem programové komise SPD, a poslanec parlamentu Evropských společenství [ve Štrasburku] Jiří Pelikán, zvolený za Italskou socialistickou stranu. Konferenci uvedl za pořádající organizace "Evropská síť pro dialog Východ-Západ" její představitel Dietrich Esche [Niebuhrstrasse 61, 1000 Berlin 12], za organizování memoranda na Západě promluvil představitel nizozemské Mezicírkevní mírové rady IKV Mient Jan Faber a za organizování memoranda na Východě a v USA a Kanadě Jan Kavan z Palach Pressu a East European Cultural Foundation. K 3.11. memorandum podepsalo 406 osob z Východu a Západu a kromě toho deset organizací (skupin), a to jmenovitě:

¶ sovětská [moskevská] skupina pro posílení důvěry mezi USA a SSSR, která poslala svůj souhlas s připojením se k memorandu z SSSR;

¶ polská skupina Svoboda a mír [Wolność i Pokój];

¶ Komitet Obrony Společnej [KOS - Výbor společenské obrany];

¶ Polski Komitet Helsiński [Polský helsinský výbor];

¶ Zespół Oświaty Niezależnej [ZON - Výbor pro nezávislou osvětu];

[Pozn.red.: O hnutí Svoboda mír viz Info o Ch 77-4-86 a jinde, dopisy Výboru nezávislé osvěty a polského Helsinského výboru Cartě 77 viz Info o Ch 77-9-86.]

¶ polský Robotník [Dělník], redakce časopisů i politická skupina;

¶ americká skupina Míroví aktivisté Východ-Západ [Massachusetts];

[Pozn.red.: viz zvl. Info o Ch 77-7-86.]

¶ Mladí socialisté (Švýcarsko);

¶ Švýcarský mírový výbor;

¶ Ženy pro mír (Basilej, Švýcarsko).

Čs. signatáři vídeňského memoranda jsou:

Luboš Bařant, Václav Benda, Irena Borůvková, Jiří Dienstbier, Miklós Duray (člen Výboru na obranu práv maďarské menšiny v ČSSR), Jiří Hájek, Václav Havel, Ladislav Hejdánek, Eva Kantúrková, Jindřich Kopáček, Jan Kozlík, Miroslav Kusý, Ladislav Lis, Václav Malý, Lenka Marečková-Müllerová, Anna Marvanová, Dana Němcová, Martin Palouš, Radim Palouš, Miloš Rejhrt, Jiří Rumík, Václav Slavík, Jaromír Stibic, Jarmila Stibicová, Jan Šabata, Jaroslav Šabata, Anna Šabatová, Milan Šimečka, Jan Šimsa, Jan Štern, Jakub Trojan, Petr Uhl a Josef Zvěřina.

Mezi signatáři z jednotlivých zemí byli uvedena jména i některých čs. exulantů, jmenovitě to jsou: Milan Horáček, Adolf Müller a Michal Reiman z NSR, Karel Bartošek a A.J. Liehm z Francie, Jiří Pelikán z Itálie, Zdeněk Hejzlar ze Švédska, Jan Kavan z V. Británie.

Některé osobnosti, které se k vídeňskému memorandu připojily, jsou známy i v Československu, zvl. v prostředí Charty 77. Uvedme proto několik jmen: Profesorka Erika Weinzierlová z Rakouska, ekonom Ernest Mandel z Belgie, kodaňský biskup Ole Berthelsen, dále z NSR je to Petr Brandt (historik, syn Willyho Brandta), Daniel Cohn-Bendit, Petrá Kellyová, Ley Kopelev, Heidemarie Wieczorková-Zeulová z předsednictva SPD, poslankyně ve Spolkovém sněmu NSR, Johanno Strasser, poslanec téhož sněmu, člen programové komise SPD a redaktor časopisu L 80. Ve Francii připojili své podpisy otec Christian Mellon, člen Tovaryšstva Ježíšova a představitel mírového výboru CODENE, jakož i mezinárodní tajemnice téhož výboru Silvie Mantrantová. Podpis z NDR bylo přes čtyřicet, podepsali mnozí přátelé ze skupiny Mír a lidská práva a z iniciativ evangelické církve, jmenovitě Peter Grimm, Ralf Hirsch, Wolfgang Templin (tři stávající mluvci hnutí). Dále podepsali evangelický duchovní Rainer Eppelmann, feministické aktivistky Bärbel Bohleyová a Ulrike Poppová a rovněž prezident evangelické akademie v Magdeburku Jan Jochen Tschiche. Z Maďarska bylo zatím oznámeno jen deset podpisů; jde o známé intelektuály: György Dálos, Gábor Demsky, Miklós Haraszti, János Kis, Ferenc Kőszeg, György Konrád, László Rajk, Mihaly Vajda, György Petri a Andreas Hegedűs. Mezi italskými signatáři je i generální tajemník odborové organizace UIL Giorgio Benvenuto, předseda politického výboru evropského parlamentu Roberto Formiconi (to je politicky "nejvýše" postavená osobnost mezi všemi signatáři) a dva poslanci za Italskou komunistickou stranu, oba členové UV IKS, Valdo Spigni a Sergio Segre, který je i předsedou jedné komise italského parlamentu. Mezi podpisy z Nizozemí je Jan Mient Faber. V Polsku je 39 signatářů, kromě již uváděných skupin. Mezi nimi je několik sociologů, psychologů atd., kteří působí v oficiálních strukturách (Akademie věd, varšavské univerzity). Memorandum podepsal i Dawid Warszawski (známý komentátor KOS, vystupující pod tímto pseudonymem), dále lidé z organizace Svoboda mír, mezi nimi i Jacek Czaputowicz a Piotr Niemczyk, dále spoluzařadatel KOR, poradce Solidarity a spisovatel Jan Józef Lipski, dále mluvčí mazovské Solidarity Janusz Onyszkiewicz a rovněž další spoluzařadatel KOR Zbigniew Romaszewski. Z funkcionářů Solidarity připojil svůj podpis Andrzej Gwiazda, dále podepsala Anna Walentynowiczová a filmová režisérka Agnieszka Hollandová, která studovala na pražské FAMU. Mezi španělskými podpisy je i spisovatel Fernando Claudín. Z SSSR individuální podpisy nedosly (o skupině důvery viz výše). Mezi podpisy jednotlivců ve Švýcarsku je nejznámější jméno dramatika Maxe Frische. Jugoslávie má -spolu s NDR- nejvíce podpisů, více než čtyřicet. Memorandum tam podepsali četní sociologové, historici, spisovatelé, mezi nimi politik a historik Vladimír Dedier, dále četní členové ljubljanské skupiny Lide pro Mírovou kulturu, která se ustavila pod dojmem Pražské výzvy. Mezi jugoslávskými signatáři je i římsko-katolický biskup lublanský Alojzij Šuškar. Mezi jednotlivci z USA je bývalá zpěvačka a současná aktivistka hnutí Humanitas International Joan Baezová a zakladatelka první mírové americké organizace "Za zmrazení jaderných zbraní" Randall Forsbergová. Mezi signatáři z Velké Británie nalézáme dramatika Harolda Pintera, dále lidi z END, z organizace War Resistance International a několik poslanců Dolní sněmovny z Labouristickou stranu. Jedním z kanadských signatářů je prof. John Polanyi, nositel Nobelovy ceny za chemii za rok 1986, z univerzity v Torontu.
